

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

СТАНОВИЩЕ

От: доц. д-р Нели Георгиева Стефанова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“, Философски факултет,
Катедра „Реторика“

Относно: дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ по професионално направление 2.3. Философия – Реторика (Реторика и сатира) в Софийски университет „Св. Климент Охридски“.

Основание за представяне на рецензията: участие в състава на научното жури по защита на дисертационния труд съгласно Заповед № РД 38–365 от 11.07.2019 на Ректора на Софийския университет „Св. Климент Охридски“.

Автор на дисертационния труд: **Адриана Спасова Иванчева**

Тема на дисертационния труд: **Визуално-реторически аспекти на карикатурата в Италия през XIX век**

1. Информация за дисертанта

Адриана Иванчева е завършила образователно-квалификационна степен „магистър“ по програма „Реторика“ в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. В периода 2016 - 2019 г. дисертант Иванчева се е обучавала в докторската програма на Катедра „Реторика“ в Софийския университет по научна специалност „Реторика и сатира“. Обучението е осъществено в редовна форма под научното ръководство на доц. д-р Герасим Петрински, като докторантката е изпълнила предвидените в индивидуалния план дейности.

2. Обща характеристика на представения дисертационен труд

Дисертационният труд на Адриана Иванчева представлява мащабно и задълбочено изследване, посветено на изкуството в неговата комично-сатирична форма. Анализирани са оригинални проблеми, които провокират интересни философски, културни и социални рефлексии. Разработката представя карикатурното творчество като особен вид реторическа изразност и средство за реторическа оценка на реалността. Лансирана е тезата, че карикатурата представлява модифициран конструкт на действителността, който включва система от концепции, образи, визуални и невербални артефакти. Застъпена е идеята за магията на изображението, за визуалния образ като комуникативно намерение и действие, притежаващи потенциала да въздействат по-силно от словото.

Темата за карикатурата винаги е била провокативна и актуална, защото автоматично докосва въпросите за свободата на изразните средства, за емоционалния заряд, за експресивността и въздействието, пречупени през естетическия идеал на времето. И в изследвания исторически период, и днес карикатурата е оригинална художествена форма, предпочитана от свободомислещите творци – писатели, сатирици, художници.

Текстът е изложен на 366 страници – сериозен обем за дисертация, кандидатстваща за придобиване на степента „доктор”. Прави впечатление, че докторантката е избрала оригинално техническо оформление на текстовия корпус. Същото може да се приеме като опит за излизане от стереотипите на унифицирания модел, като изява на авторския маниер. Подкрепям този избор на дисертантката, защото смятам, че той отлично съответства на логическия замисъл и метода на изследването, както и на характерната многопластовост на изложението.

Дисертационният труд е структуриран в седем основни глави, придружени с увод, основни заключения и приносни моменти, библиография. Събран и добросъвестно анализиран е колосален обем от източници на няколко езика – над 400 заглавия на български, италиански и английски език. Докторантката познава много добре литературата в областта, в която разработва темата на дисертацията си, като умело прилага отличните си езикови познания. Преимуществената употреба на

италиански издания е съвсем логична и обяснима с мотивацията на автора и избора на темата.

Ясно и прецизно авторката дефинира обект, предмет, цел и задачи на изследването. Въвежда ключови за изследването понятия: символизъм, репрезентативност, симулакрум, пропагандност, визуална комуникация, визуален артефакт и др.

3. Оценка на получените научни и научно-приложни резултати

Изследването е далеч по-широкообхватно от това, което налага формулираната тема. Първото нещо, с което впечатлява дисертационният труд, е присъщата му многопластовост и асоциативност на теоретичния анализ, който навлиза в много различни полета на науката – художествена литература, изкуства (изобразително изкуство и сатира), реторика и аргументация, семиотика, теория на физиогномиката, психология на въздействието. Приложеният интердисциплинарен подход по чудесен начин илюстрира присъщата на реториката склонност към други традиционни и модерни науки, от друга страна, показва вложеното изследователско усърдие, както и разностранните познания и ерудиция на автора. Високо оценим е стремежът на дисертант Иванчева да обхване карикатурното творчество в най-широк контекст – от ателието на художника до страниците в пресата и анонимното улично изкуство.

Приложената методологията съчетава елементи на: контент-анализ, сравнителен анализ, анализ на медийно съдържание, изследване на визуални и графични символи, реторически и аргументативен анализ. Следва да се отбележи стремежът на дисертантката към систематизация и търсене на причинно-следствени връзки между описаните феномени, към оценка на тяхното въздействие. Иванчева заявява, че ще извърши анализ на карикатурното творчество в неговите три съвременни характеристики – преувеличението, приликата и комично-сатиричното намерение, но впоследствие разширява периметъра на анализа с рефлексии върху феномени като: деконструкция, схематизация, траверсия, маскиране и деформация, интерпретация на референта и пр.

Оригинален похват на авторката е стилово съчетаване на аналитичен и рефериран текст с елементи на провокиращ диалогизъм и

рефлексия. Потвърждение на това са опитите ѝ да намери отговори на въпросите: дали карикатуризмът е обективен представител на истината, изградил обществено доверие чрез своето творчество; дали той хиперболизира характеристиките на обекта според своята субективна преценка; кои са аргументите, които съобщават за истинността на карикатурата, а в други случаи за нейните пропагандни цели и др. Впечатляваща е рефлексията на дисертантката върху етичните и естетическите страни на карикатурните изображения – трансформациите на красивото и грозното, порицанието и преувеличението, греховността, моралната деформация и коректива. Мозаечният стил е израз на критическата осъзнатост и творческия потенциал на автора.

Много убедителен ми се струва изборът на историческия период, предмет на анализа. XIX век преминава под знака на италианското Рисорджименто – Възраждането и борбите за освобождение и обединение на Италия. Тази времева арка бележи разцвета на карикатурното творчество в страната и полага основите на модерната графична карикатура. Интригуваща е спецификата на описаните процеси, доколкото Италия и тук се явява парадигматичен случай. Възприемано основно като средство за развлечение и елемент от културно-поведенческия натюрел на италианеца, сатиричното творчество трудно добива статут на изкуство в условията на Полуострова. Динамиката на общественото и политическото обновяване през проучвания период бързо трансформира карикатурната практика в мощна и полемична творческа тенденция, загатваща съвременните форми на изкуството. Като изхожда от тези фактически основания, дисертантката представя в хронологичен и систематичен ред забележителна серия от италиански творци, „универсални гении” на Барока, които не просто развиват италианския модел, но го издигат до международен стандарт в изкуството.

В хронологичен план е представено зараждането на карикатурното изкуство в Европа и постепенното му обособяване в комично-сатиричен жанр. В достатъчна степен са представени водещите сатирични сили в илюстрираната преса на XIX век – Великобритания и Франция. Като протоформи на карикатурата са интерпретирани някои елементи от

изобразителното творчество на Леонардо да Винчи, конкретно стереотипизирането и акцентирането (Дисертация, с. 23).

Предимство на извършения анализ е вниманието към политическите функции на карикатурното изкуство – възможността то да бъде мощно пропагандно оръжие в ръцете на радикалната публицистика. Ориентиран към обществено-политическия контекст, както казва Иванчева, „моливът на карикатуриста е винаги готов да улови слабия момент на властта, лъжата, нейните критици и съучастници” (Дисертация, с. 60).

Особено положителни впечатления оставя представянето на визуалната комуникация и визуалната реторика в трета глава. Изложена е идеята за изображението като първична словесност и комуникационен артефакт. Авторката тръгва от пещерните рисунки, за да стигне до дигиталния образ и холограмното изображение. Защитимо е представена връзката между социалния конструкт и асоциативната логика. Доколкото търси идентификация и стереотипизация, личността се идентифицира с посредничеството на образите. Предимство на разработката е и осъщественият паралелен анализ на отделните субекти в системата на визуалната комуникация – карикатуриста шут, обекта на окарикутуряване и аудиторията.

Особеностите на карикатурния образ в изкуството и в урбанизацията, както и въздействието му върху човешките възприятия и мислене са анализирани през теоретичните постановки на Жан Бодрийяр (теория за симулацията и симулакрума) и Ернст Гомбрих (концепциите за контролираната регресия в услуга на Его-то, физиогномичните реакции и синестетичната метафора).

Бих искала специално да отбележа и усърдието на авторката, свързано с издирването и оформянето на илюстративния материал към дисертацията. Всеки отделен творец, художествено произведение или феномен, засегнати в анализа, са старателно онагледени в текста. Това не само повишава фактологическата и естетическата стойност на дисертацията, но и практически дублира обема на извършената изследователска дейност, като допълва изложените теоретични постановки със стабилни емпирични потвърждения.

4. Оценка на научните и научно-приложни приноси

Смятам, че заложените цели и задачи на изследването са постигнати. Достатъчно убедително и обосновано са показани репрезентативните функции на карикатурата, способни да пререструктурират действителността или да създадат илюзорен свят със силата на метафориката, на въображението, алюзията към реални субекти, чрез преекспониране и перефразирание на оригиналите.

По брилянтен начин дисертант Иванчева защитава идеята за карикатурата като „диалектика на контрастите“ и диалектика на въздействието – от омекотения изтънчен хумор до сатанизираното изображение, граничещо с абсурда. Както самата Иванчева забелязва, карикатурата е метафора на противоречивите социални типажии, тя „може да детронира кралете и да коронова шута“ (Дисертация, с. 89).

Дисертационният труд е перспективен и притежава множество преимущества. Приемам съдържателно формулираните от дисертантката четири научни приноса. Оценявам високо кодифицирането на една своеобразна „карикатурна реторика“ в полето на визуалната комуникация, специфична по своята експресивност и въздействие. Като най-съществено достойнство в дисертационната разработка на Адриана Иванчева приемам факта, че изследването нагледно показва как реториката може да предложи теоретичен инструментариум за анализ на изображенията и репрезентациите.

5. Оценка на автореферата и публикациите по дисертацията

Авторефератът коректно отразява съдържанието на дисертационния труд. Адриана Иванчева е самостоятелен автор на пет статии, идейно свързани с темата и публикувани в български научни сборници. Обемът и количеството на тези текстове може да се приеме като сериозна заявка за бъдещо творчество. Тук е мястото да споделя и положителните си лични впечатления от проявения интерес, активното участие и блестящото представяне на докторантката в организираните научни събития и реторически форуми.

6. Критични бележки, препоръки и въпроси

Препоръките ми към дисертантката са свързани с целенасочено поведение, което да осигури възможност за популяризиране/публикуване на това интересно и полезно изследване.

Във връзка с предложения интересен анализ на социално-политическия и културния контекст смятам, че изследването би могло да добави към своята обективна качествена стойност, ако включи в проучването и капиталните трудове на двама от най-страстните и оригинални изследователи на италианската култура и цивилизация – френския историк Пиер Милза и „сладкодумния разказвач” на историята Джулиано Прокачи.

С оглед на четивността и естетическото звучене на текста бих препоръчала да се ограничи употребата на чуждици, имащи точни български лексикални съответствия. В този порядък са думи като „ридикулизация”, „траверсия”, „експлицира”.

Убедена във високия творчески потенциал на авторката, бих искала да насърча дисертант Иванчева да предложи своя авторска дефиниция на понятието „симулакрум”, използвана първоначално в контекста на конкретното изследване. Толерирам подобни опити, защото те не просто внасят добавъчна стойност към оригиналността на изложените постановки, но и смело провокират научното мислене.

7. Заключение

Становището ми е изцяло положително. Представеният дисертационен труд е разработен на високо теоретично и емпирично равнище и удовлетворява най-високите критерии за исканата степен. Убедено предлагам на членовете на научното жури да присъдят на докторант Адриана Спасова Иванчева образователната и научна степен „доктор”. Аз ще гласувам с „да”.

София, 29.08.2019 г.

Подпис:

доц. д-р Нели Стефанова